

Логінова Н. І. Технологія організації і проведення семінарських занять у ВНЗ / Н. І. Логінова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2004. – Вип. 5–6. – С. 97 – 104.

УДК: 378.1

Логінова Н.І., Одеська
національна юридична академія

Технологія організації і проведення семінарських занять в вузі

В статье рассматриваются активные методы и формы проведения семинаров. Проведен анализ каждого вида семинарского занятия. Показано положительное влияние семинаров на развитие познавательной деятельности обучаемых, творческого и аналитического потенциала в мышлении, самостоятельности получения знаний и применения их в конкретных ситуациях.

Ключевые слова: семинары, метод обучения, форма обучения, учебная деятельность

У статті розглядаються активні методи й форми проведення семінарів. Проведено аналіз кожного виду семінарського заняття. Показано позитивний вплив семінарів на розвиток пізнавальної діяльності тих, яких навчають, творчого й аналітичного потенціалу в мисленні, самостійності одержання знань і застосування їх у конкретних ситуаціях.

Ключові слова: семінари, метод навчання, форма навчання, навчальна діяльність

In article, active methods and forms of carrying out of seminars are examined. The analysis of every type of seminar employment is conducted. Positive influence of seminars on development of cognitive activity of taught is shown, creative and analytical potential in thought, independence of receipt of knowledge's and application of them in concrete situations.

Keywords: seminars, learning method, a form of education, educational activity

Перетворення в економіці, що відбуваються в Україні зумовили пріоритетну мету вузів – випуск висококваліфікованих фахівців. Підготовка таких фахівців вимагає використовувати у вузівській освіті нові технології навчання. Процес навчання повинен бути сукупністю різних дидактичних форм, методів і засобів, які б активізували пізнавальну діяльність тих, хто навчається, відкривали можливості для самостійного вивчення матеріалу. Здійснення навчання вимагає знання і умілого використання педагогом різноманітних форм організації навчального процесу, їх постійного вдосконалення.

Об'єктом дослідження є активні методи навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців в умовах вузу.

Предметом дослідження є різні форми семінарів для організації навчально-виховного процесу.

Метою даної статті є визначення ефективності використання семінарів в навчанні для підвищення пізнавальної діяльності студентів.

Активні методи навчання можна класифікувати по: □

формі навчання: лекції, семінари;

– формі соціальної взаємодії: індивідуальні, групові;

– пріоритету засобів: візуальні, вербальні, комп'ютерні;

– доступності: очні, заочні, дистанційні;

– характеру навчальної діяльності: ігрові, пошукові, проблемні;

– характеру пізнавальної діяльності: доклади, мікродослідження, винаходи, відкриття.

Розглянемо одну з форм навчання – семінар. Семінар (від лат. *seminarium* – розсадник знань) – один з основних методів обговорення навчального матеріалу у вузі. Семінари проводяться з найскладніших питань (темам, розділам) навчальної програми з метою поглибленого вивчення навчальної дисципліни, прищеплення студентам навиків самостійного пошуку і аналізу інформації, формування і розвитку наукового мислення, уміння брати активну участь в творчій дискусії, робити правильні висновки, аргументовано висловлювати і відстоювати свою думку.

У практиці роботи вищих навчальних закладів в основному використовуються три типи семінарів:

- ті, що сприяють поглибленому вивченню певного систематичного курсу;
- ті, які сприяють вивченню окремих основних або найважливіших тем (проблем) курсу;
- семінари дослідницького характеру із самостійною (незалежною від лекцій) тематикою (спецсемінари).

Успіх семінару, активність слухачів на ньому закладається на лекції. Лекційний курс, його змістовність, глибина, емоційність значною мірою визначають рівень семінару. Якщо проблеми, поставлені на лекції, дійсно зацікавляють студентів, вони не пошкоднують часу на самостійну роботу і розвернуть на семінарі творчу дискусію. Головне, що забезпечує успіх семінару – інтерес аудиторії до проблем, які обговорюються.

Основні задачі семінару полягають в реалізації наступних цілей:

- поглибити і закріпити у тих, хто навчається, знання, які одержані на лекціях і в ході самостійної роботи;
- перевірити ефективність і результативність самостійної роботи слухачів над навчальним матеріалом;
- прищепити тим, хто навчається, навик пошуку, узагальнення і викладення навчального матеріалу в аудиторії;
- формувати вміння формулювати, обґрунтовувати й висловлювати власну думку з питання, уміння, яке обговорюється, відстоювати свої погляди.

Семінар – активний метод навчання, при використанні якого повинна переважати продуктивна-творча діяльність тих, хто навчається. Він повинен розвивати і закріплювати у студентів навички самостійної роботи, уміння складати плани теоретичних доповідей, їх тези, готувати повідомлення і виступати з ними перед аудиторією, брати участь в дискусії і обговоренні.

Таким чином, семінар не звужується до закріплення або копіювання знань, які одержані на лекції, його задачі значно ширше, складніше і цікавіше.

Успіх семінару залежить від багатьох чинників: теоретичної, педагогічної і методичної підготовки викладача, його організаторської роботи щодо підготовки семінарського заняття, а також від ступеня підготовленості студентів, їх активності на самому занятті.

Більш докладніше розглянемо сутність та особливості організації різних видів семінарських занять, які знайшли найбільш широке використання у багатьох вищих закладах освіти.

Семінар з елементами проблемності. В семінарах, побудованих з урахуванням принципу проблемності, робота тих, хто навчається, спрямовується викладачем за допомогою спеціально підібраних проблемних ситуацій, це потребує самостійно міркувати і активно шукати відповіді на поставлені питання.

Структурними елементами проблемного семінару стають навчальна проблема, проблемна ситуація, проблемне питання. Виділяючи вузлові питання теми семінару, викладач послідовно об'єднує їх так, щоб активізувати увагу аудиторії, забезпечити колективний пошук рішення.

Проблемність питань, які розглядаються на семінарі, може бути забезпечена ігровим початком семінару, в основі якого використовується реальна ситуація, життєво важлива для майбутньої професійної діяльності фахівця.

Проблемні питання, які використовуються в цих випадках, можуть бути двох видів. Перший – орієнтує тих, хто навчається на з'ясування методологічних висновків, що витікають із змісту теми, яка розглядається на семінарі, а також на осмислення історичного досвіду. Постановка і рішення такого роду проблемних питань і завдань часто дає початок навчально-дослідницькій роботі слухачів. Другий вид проблемних питань пов'язаний з формуванням вмінь і навичок самостійного використання теоретичних знань у якості методологічних принципів для аналізу подій і явищ. Цей вид питань і задач вже означає перехід до науково-дослідної діяльності. Результат – доклади, реферати, дослідницькі роботи.

Інколи у ході семінарського заняття для підтримки або поживлення дискусії по проблемі, яка обговорюється доцільно задавати наводжуючі і уточнюючі питання, які за формою повинні теж мати проблемний характер.

Головне, мета викладача при постановці питань, – уміння розкривати суперечності.

Постановка проблемних питань і створення проблемних ситуацій висувають додаткові вимоги до наукової ерудиції, методичної майстерності самого педагога. При цьому необхідно постійно пам'ятати, що проведення проблемних семінарів – не самоціль, а найважливіший спосіб поглибленого вивчення предмету.

Проблемні семінари виключають пасивність тих, хто навчається на заняттях. У всіх випадках при організації, підготовці і проведенні семінарів слід звертатися до діалектики, розкриття суперечностей реального життя. Семінар, побудований на розкритті суперечностей, ніколи не буде нудним, завжди буде цікавим і повчальним.

Семінар з використанням методу “мозкової атаки”. Метод “мозкової атаки” (“мозкового штурму”) – це максимально напружена творча розумова робота групи людей щодо вирішення складної інтелектуальної задачі у стислий термін. Він сприяє динамічності розумових процесів, абстрагуванню від звичних поглядів і стереотипів, зосередженню на якійсь конкретній меті. Основною суттю методу є генерація будь-яких, найнеймовірніших, фантастичних, парадоксальних ідей без жодної критики з їх подальшим аналізом, оцінкою, порівнянням й вибором кращого варіанту рішення.

Пропонуються наступні етапи роботи учасників семінару:

1. Формулювання проблеми, що підлягає рішення, визначення умов колективної праці, оголошення правил поведінки учасників в пошуку рішення, формування робочих груп і постановка задачі.

2. “Інтелектуальна розминка” – вправа щодо швидкому пошуку відповідей на заздалегідь підготовлені питання і рішення нетипових задач. Головна мета розминки – психологічна підготовка слухачів до майбутньої “мозкової атаки”, – зняття чинників сором'язливості, закомплексованості, побоювання можливих помилок. Також ті, хто навчаються на цьому етапі вся утримуватися від критики будь-яких нетипових, на перший погляд, пропозицій, ідей.

3. Аналіз ідей, варіантів рішення, які пропонуються, – вивчення, порівняння, оцінка, відбір кращих (ефективних) експертами. Експерти призначаються викладачем, або обираються студентами.

4. Висновок про результати колективної праці, оцінка кращих ідей і їх публічний захист, ухвалення рішення.

Для роботи на етапах семінару обов'язково висувуються наступні умови і правила:

– неприпустима критика з приводу ідей, що висувуються, на етапі їх генерації: миттєва критика – ворог ідей, в якому б вигляді вона не виявлялася, в жестах, поглядах, міміці;

– у “мозковій атаці” всі рівні, немає пріоритетів і персонального авторства, неважливо, хто сказав, важливо, що сказано;

– в процесі вибору оптимальної ідеї рішення поставленої проблеми, домінує творчий пошук, шаблонні варіанти неприпустимі;

– ідея, яка пропонується, формулюється чітко і стисло; □ вислови не повинні дублювати один одного і повторюватися, але можливі і бажані комбінації, узагальнення і розвиток ідей, що висунуті іншими;

– синтез, критика, обґрунтування ідеї проводяться в конструктивній формі обов'язково іншою групою;

– вибираються раціональні варіанти рішення, але інші не відкидаються і теж підлягають аналізу.

В організаційному плані доцільно:

– тих, хто навчаються розбиваються на групи: керівництво, генератори ідей, аналітики ідей;

– час виступу не більше 3 хвилин (по кожному варіанту, який пропонується); □ усі учасники семінару прагнуть встановлення невимушеної атмосфери, яка сприятлива для генерації ідей.

“Мозкова атака” може застосовуватися як один з методичних прийомів проведення семінарського заняття, а також як самостійний метод його проведення.

Семінар з використанням методу “круглого столу”. Цей метод – різновид діалогу. Він вимагає від викладачів реалізації принципу колективного обговорення проблеми, уміння з'єднати елементи доказу і переконання в ході дискусії. Ведучий “круглого столу” (не обов'язково їм повинен бути викладач) прагне забезпечити основні принципи відомого полемічного кодексу честі (взаємна інтелектуальна терпимість і довіра учасників, об'єктивність, щирість, активність, відвертість, певний рівень емоційної напруженості, розумна частка гумору).

Порядок підготовки і проведення “круглого столу” визначається специфікою самого методу. Завчасно повідомляється тема семінарського заняття. Тим, хто навчаються пропонується підготувати питання, що цікавлять їх, в межах теми. Особливе значення надається оснащенню місця проведення семінару, сама назва методу підкреслює необхідність кола або якого-небудь іншого розташування, що візуально підкреслює рівність учасників.

Для “круглого столу” розробляється сценарій, в якому схематично визначаються можлива послідовність, зміст і регламент виступів. Рекомендується робити домашні заготовки і передбачати вживання стимулів на випадок недостатнього емоційного рівня дискусії.

На семінарському занятті ведучий називає його тему, представляє учасників дискусії, знайомить аудиторію з їх спеціалізацією, пояснює порядок роботи. Потім він пропонує

ставити питання, переадресовує кожне питання фахівцю, починає дискусію і управляє її ходом.

В кінці заняття стисло підводить підсумки.

“Круглий стіл” може проводитися за участю як викладачів, що спеціалізуються на окремих розділах навчальної дисципліни кафедри, так і запрошених для цих цілей фахівців.

Цей метод використовується в тих же випадках, що і лекція-консультація, відмінність у тім, що викладачем виступає не один лектор, а декілька трох фахівців.

Семинар з використанням методу аналізу конкретних ситуацій. Метод полягає в тому, що на семінарському занятті викладачем створюються конкретні ситуації, що взяті з професійної практики. В цьому випадку тих, хто навчається, потрібен глибокий аналіз певної ситуації і практичне рішення поставленої задачі. Цей метод дозволяє на семінарському занятті реалізувати безліч функцій: дослідження, вивчення, оцінки, навчання, виховання, розвитку, самооцінки і самоконтролю.

При рішенні конкретної ситуації, студенті звичайно діють, як в реальній практиці: аналізуючи її, використовуючи свій досвід, а також, застосовуючи ті способи, засоби і критерії аналізу, які були ними придбані в навчальному процесі. При цьому слухачі нерідко самі знаходять, що деякі точки зору, критерії оцінки і вибору рішень, методи аналізу, які раніше вважалися ними правильними і достатньо надійними, виявляються неефективними, а то і зовсім помилковими. Під впливом навчальної роботи над конкретною ситуацією традиційні підходи поступово руйнуються, відкидаються самими студентами як непродуктивні. Формується нова система прийомів і способів роботи. Змінюється характер поглядів тих, хто навчаються, вони знаходять здатність робити те, що раніше не вміли. Існує три основні типи ситуацій, які виникають в процесі професійної діяльності:

1. Стандартна ситуація – до певної міри типова, часто повторюється за одних і тих же обставинах, має одні і ті ж джерела, причини, може носити як позитивний, так і негативний характер.

2. Критична ситуація – нетипова для даної професійної діяльності, як правило, несподівана, застигає зненацька, руйнує первинні розрахунки, плани, може завдати морального і економічного збитку; вимагає негайного втручання.

3. Екстремальна ситуація (або надзвичайна подія) – унікальна, не має у минулому аналогів, вимагає залучення незапланованих матеріальних і людських ресурсів.

У практиці вживання методу аналізу конкретної ситуації на семінарі можуть використовуватися наступні види конкретних ситуацій:

1. Ситуація-ілюстрація є демонстрацією конкретного прикладу з практики, в якому виявляються закономірності і механізми дій посадових осіб, типові алгоритми рішення технічних задач, ефективність використання методів, прийомів керівництва, навчання і виховання. Наприклад – виконання функціональних обов'язків керівника малого підприємства.

2. Ситуація-вправа вимагає роботу студентів із спеціальними джерелами інформації (спеціальна література, довідники, результати дослідницької роботи). Навчальний ефект забезпечується діяльністю всіх учасників семінару відповідно до ситуації. Для вирішення таких ситуацій необхідно вивчити довідкові дані, провести необхідні розрахунки.

3. Ситуація-проблема містить в собі проблемну задачу, яка реально стояла або стоїть перед професійною практикою. Вона може пред'являтися у вигляді кино-, теле-, відеофрагменту реальної події, магнітного запису бесіди, інтерв'ю, доповіді, набору документів (фотографії, графіки, діаграми), що відображають певний факт, подію, процес.

4. Ситуація-оцінка демонструє конкретні події і вжиті щодо них заходи. У цьому випадку ти, хто навчається одержують завдання оцінити джерела, механізми, значення, слідство ситуації і вжиті заходи, дії посадовців, реакцію колективу. Досвід такої ситуації набувається шляхом її аналізу і оцінки.

Найбільш складними при використанні цього методу виявляється пошук сюжетів, які відповідають темі заняття, а також вибір найефективнішого варіанту заняття і методу подання ситуації тим, хто навчається. Коли сюжет знайдений і оброблений, необхідно сформулювати для слухачів питання-завдання. Завдання до ситуації повинне включати не більше п'ять–семи питань. Практика показує, що на семінарському занятті можна вирішити дві-три такі ситуації.

І на останнє декілька слів про організацію проведення семінару. Семінар доцільно починати з перевірки готовності слухачів до заняття. Перевірку готовності групи до семінару можна проводити по-різному у відповідності з видом та порядком організації даного заняття. Безпосередньо відпрацювання питань семінару починається після вступного слова викладача.

Вступне слово викладача повинне бути коротким, енергійним, мобілізуючим, проблемним. Це свого роду установка на мобілізацію уваги. Щоб націлити слухачів на активне обговорення питань теми, вступне слово повинно відповідати наступним вимогам:

- по місту вказувати на зв'язок з попередньою темою і курсом у цілому;
- підкреслювати наукову спрямованість проблеми, яка розглядається, зв'язок с практикою;
- вказувати на зв'язок з підготовкою слухачів.

Виступи студентів з питань семінару можуть бути у вигляді реферату або повідомлення, які відрізняються насамперед глибиною відпрацювання питання. Хоча в цілому чітку грань між ними провести дуже важко.

Реферат – стисле викладення у письмовій або усній формі змісту, які були розглянути слухачами, монографій, статей, періодичної преси, а також особистого досвіду в означеній галузі.

Доповідь і повідомлення – це регламентований виступ студента по одному з навчальних питань на підставі узагальнення всього вивченого матеріалу.

Додаткові питання слухачам – основний спосіб керування ходом семінару. З їхньою допомогою викладач направляє дискусії в потрібне русло.

У ході семінару педагог використовує питання уточнюючі, зустрічні, навідні і проблемні.

Сутність методичної тактики керівника семінару наступна:

- створити невимушену, розкуту обстановку в аудиторії і на цій підставі організувати жвавий обмін думками, полеміку і дискусію з основних питань плану семінару;
- усіма засобами заохочувати активність слухачів, домагатися їх уважного відношення до виступів товаришів;
- забезпечувати проблемну постановку питань і вирішувати їх шляхом розкриття протиріч реального життя;
- вимагати від тих, хто навчається, об'єктивності при оцінюванні своїх виступів товаришів по групі.

Семінар, як і будь-який інший вид навчальних занять, припускає широке використання засобів наочності й ілюстративного матеріалу. За допомогою засобів наочності вдається досягти високого ступеня емоційного впливу слухачів при вивченні навчального матеріалу.

Заклучне слово викладача визначається змістом семінару і віддзеркалює:

- оцінку виступів кожного, хто навчається і групі в цілому;
- оцінку рівня обговорення питань у цілому;
- короткий зміст сутності проблем, які обговорювалися, їх теоретичне і методичне значення;
- відповіді на питання, що були недостатньо висвітлені в ході семінару;
- загальні позитивні сторони виступів і навпаки загальні помилки;
- перелік з додаткової літератури;
- вимоги щодо підготовки до наступного семінару.

Висновки.

Таким чином, семінар застосовується в навчанні для підвищення пізнавальної діяльності студентів. Він активізує і стимулює діяльність студентів. Розвиває творчий і аналітичний потенціал мислення, здатність критично зважувати поступаючи інформацію від будь-яких джерел. Навчає самостійно поглиблювати власні знання і застосовувати їх в конкретних ситуаціях. Орієнтує студентів на творчий відбір, аналіз і систематизацію навчального матеріалу, ефективно готує до майбутньої професійної діяльності. Активне навчання – це, по суті, навчання діяльністю.

Перераховані вище різновиди організації і проведення семінарських занять не вичерпують увесь арсенал обговорення навчального матеріалу. Разом з названими можна виділити семінар-бесіду, семінар-диспут, спеціальний семінар, учбову тематичну дискусію, семінар екскурсію, семінар-дослідження і багато інших. Всі ці активні методи і форми проведення семінарів забезпечують творчий характер пізнавальної діяльності студентів, реалізують дидактичні принципи і функції навчання і виховання.

Література 1.

1. Балаев А.А. Активные методы обучения. – М., 1986.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1988. – 353 с.
3. Гузеев В.В. Методы и организационные формы обучения. – М.: «Народное образование», 2001.
4. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М., 1972.
5. Матюшин А.М. Проблемы развития профессионально-теоретического мышления. – М., 1980.
6. Образцов П. И., Косухин В. М. Дидактика высшей военной школы. Учебно-методическое пособие. – Орел: ВИПС, 2004.
7. Погребная Е.Н. Психолого-педагогические основы активных методов обучения. – М., 2003.
8. Смолкин А.М. Методы активного обучения. – М., 1991.